

10. Гришова І.Ю. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки / І.Ю Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105.
11. Гришова И. Ю.. Повышение финансовой безопасности предприятий птицеводства / И.Ю. Гришова, В.В. Бутенко// Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. Россия. - 2013. № 1 – С.88-90.
12. Гришова І.Ю. Санація підприємства як чинник його фінансової захищеності./ І.Ю. Гришова, І. П. Островська// Сумський вісник 2013 № 1.
13. Крюкова І. О. Система фінансової безпеки та механізм нейтралізації ризиків економічної діяльності. Матеріали Науково-практичної конференції «Наука та суспільство» 21-22 березня 2013р. – Лондон, 2013. – С. 244-258.
14. Крюкова І.О. Теоретичні основи формування фінансової архітектури інноваційного розвитку молокопереробних підприємств. – Науковий вісник БДФЕУ. Вип. 2 (23). - Чернівці, 2012. – С. 32-40.
15. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І. О. Крюкова // Облік і фінанси. – 2013. - № 2 (60). – С. 87-93.
16. Крюкова І. О. Фінансове забезпечення розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // Інноваційна економіка. - 2012. - № 9. – С. 93-96.
17. Хома І. Б.Формування аналітичного інструментарію діагностики рівня фінансово-кредитної захищеності промислового підприємства / І.Б. Хома. – Розділ 3.16 – С. 149-157 // Аспекти соціально-економічного розвитку транзитивної економіки. –Ч. 2. / О.О. Непочатенко. – Умань: «Сочінський», 2011. – 278 с.
18. Шабатура Т.С. Формування системи фінансової безпеки підприємств птахівництва/ Т.С. Шабатура // Облік і фінанси. - 2012. - №4 (58). – С. 69-73.
- Рецензент – д.е.н., доцент Писаренко В.В.*

УДК 330.131.7 : 334.716 (477)

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РИЗИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Біловол Р.І., к.е.н., доцент; Боклаг С.В., магістрант

Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка

В статті проведено літературний огляд теоретичних підходів до класифікації ризиків українських підприємств. Проаналізовано різноманітні методики класифікації ризиків за різними ознаками, що зумовили потребу та доцільність системної класифікації ризиків підприємств. Проведені дослідження класифікаційних ознак та видів ризиків дали змогу визначити спільні проблеми та недоліки, що притаманні окремим авторам. Запропоновано своє бачення підходу до систематизації видів ризиків вітчизняних підприємств, який надасть можливість об'єднати різноманітні методичні підходи в окремі групи і значно полегшить спроби керівництва цих підприємств їх ранньої ідентифікації та управління ними у складних, кризових умовах господарювання в державі.

In the article the literary review of the theoretical going is conducted near classification of risks of the Ukrainian enterprises. Various methodologies of classification of risks are analysed on different signs that stipulated a necessity and expediency of system classification of risks of enterprises. Undertaken studies of classification signs and types of risks gave an opportunity to define general issues and defects, that inherent to the separate authors. The vision of going offers near systematization of types of risks of domestic enterprises, that will give possibility to unite various methodical approaches in separate groups and considerably will facilitate the attempts of guidance of these enterprises them early authentication and management by them in the difficult, crisis terms of menage.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання з розвитком і ускладненням соціальних і економічних процесів, що відбуваються в суспільстві та на українських підприємствах, з'являється дедалі більше нових видів і типів ризиків, а тому постає потреба їх класифікації. Складність класифікації ризиків полягає у різноманітті і широті їх прояву. Очевидно, саме цей факт не дозволив дотепер розробити чіткої системи класифікації ризиків, яка необхідна вітчизняним підприємствам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження є досить актуальною, оскільки знаючи класифікацію ризиків, стає легше їх ідентифікувати. Дослідженню значення і видів ризиків присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Л.А. Бондаренко, В.П. Брижатога, В.В. Вітлінського, О. Зозульова, Л.Б. Камінського, Ф. Найта, М.А. Грачева, В.Н. Вяткіна, А.Н. Елохіна, М.П. Лапусти, Н.І. Машиної, В.П. Оболенського, Н.В. Хохлова, В.В. Черкасова та ін.

Незважаючи на ретельні дослідження теоретиків і практиків, на даний час у цій проблематиці немає одностайної концепції щодо класифікації ризиків. Класифікація ризиків відбувається більш на вербальному рівні та означає систематизацію безлічі ризиків на підставі певних ознак і критеріїв, що дозволяють об'єднати підмножини ризиків у певні групи.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методичних підходів до класифікації ризиків, що впливають на господарську діяльність вітчизняних підприємств і обумовлюють потребу та доцільність їх системної класифікації, яка надасть можливість керівництву управляти ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під класифікацією розуміють систему супідрядних понять будь-якої галузі діяльності людини, що використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями. Класифікація ризиків означає систематизацію їх на підставі ознак і критеріїв, що дозволяють об'єднати підмножини ризиків у загальні поняття [6, с.36].

Огляд літературних джерел дав змогу ідентифікувати понад 28 різних критеріїв ризиків і більше 180 видів ризиків, що свідчить про те, що в економічній літературі і з менеджменту немає розуміння з цього питання.

У змістовній праці з управління ризиком вченого Черкасова В.В. визначено основні концептуальні підходи щодо класифікації ризиків, їх можна поділити на об'єктивний, предметний, факторний, аспектний [9, с. 81].

Об'єктивний підхід реалізується в класифікаціях, які деталізують ризики залежно від масштабів, рівнів управління тощо. За цим підходом можна деталізувати ризик на глобальний і локальний, внутрішній і зовнішній, мегарівня, макрорівня, мезорівня, мікрорівня, мінірівня, на рівні підприємства, галузі, міжгалузевий, регіональний, на рівні країни, глобальний.

Згідно з предметним підходом побудовані різні класифікації за сферою походження ризику, за джерелами походження, розподіл фінансових ризиків на валютний, кредитний, відсотковий, інвестиційний; розподіл підприємницьких ризиків на організаційний, ресурсний, кредитний, портфельний, інноваційний; здійснено ідентифікацію ризиків управління.

Обґрунтованим і продуктивним з погляду управління ризиком є, на

нашу думку, аспектний підхід до класифікації ризиків. Він передбачає перехід від дослідження явищ до виявлення сутності, до узагальнень, які зорієнтовані на задачі оцінювання та вимірювання ступеня ризику, на управління ним. На аспектному підході базуються класифікації щодо ступеня обґрунтованості прийняття ризику, відповідності ризику допустимим його граничним значенням, що задаються суб'єктом ризику, залежно від міри його несхильності до ризику тощо. Сюди можна віднести й адекватність щодо своєчасності прийняття рішень і реагування на трансформаційні процеси, що породжують ситуацію ризику, ступеня системності, а також виокремлення чистих і фінансових ризиків, систематичного й диверсифікованого ризику.

Концепція аспектної класифікації ризиків ґрунтується на необхідності дослідження всіх можливих проявів ризику в певній предметній області, виявлення його причин і чинників. Вважаємо за необхідне, враховувати також відповідність класифікації завданням і критеріям оцінки ризику, що впливають з цілей функціонування економічної системи та її місії щодо управління ризиком у даній предметній сфері.

Класифікація повинна бути не лише змістовною, але й прагматичною. Вона доцільна у тому випадку, коли з неї можна отримати логічні продуктивні напрями щодо розробки методів кількісної оцінки ступеня ризику, раціональної системи методів та інструментарію управління ним.

Проаналізуємо існуючі методики класифікації ризиків. Більшість вчених схиляються до думки, що методологічно обґрунтованим і продуктивним з погляду практичного використання є поділ ризику на систематичний і диверсифікований. Ці два види ризику об'єктивно виникають не лише за фінансових, а й за реальних інвестицій. Більше того, прийняття будь-якого економічного рішення в ринковій економіці пов'язане з системними впливами, мілливистю кон'юнктури ринку загалом, а також з чинниками, котрі є специфічними щодо предметної області.

Автори Лапуста М.Г., Шаршукова Л. Г. доповнили і запропонували досить зрозумілу і необхідну, на наш погляд, наступну класифікацію ризиків за наступними ознаками: ризику, пов'язані з господарською діяльністю; ризику, пов'язані з особистими якостями підприємця; ризику, пов'язані з браком інформації про стан зовнішнього середовища [8, с.91-92].

Узагальнення різних підходів до класифікації ризиків дали змогу систематизувати і запропонувати наступну класифікацію ризиків на мікро- і макро- рівнях за певними ознаками (табл. 1).

Така систематизація дозволяє провести ранжування ризиків, що є основою для управління ризиками на підприємстві, оскільки класифікація ризиків є методологічною базою для професійного управління ними.

Серед найбільш поширених ризиків соціально-економічного розвитку країни, що впливають на її діяльність, можна відзначити наступні:

- економічні (втрата національного багатства; зниження конкурентоздатності країни; спад інвестиційної привабливості економіки; зменшення частки ВВП на душу населення; ріст рівня інфляції);

Класифікаційні ознаки ризиків на мікро- і марко- рівнях

Ознака	Вид ризику
Призначення ризику	ризик, що припускає втрати; ризик, що припускає вигоду
Функціональні особливості ризику-процесу	управлінський, маркетинговий, інноваційний, інвестиційний виробничий, страховий, фінансовий
Зміст ризику-результату	економічний, соціальний, правовий організаційний, інноваційний, психологічний, іміджевий
Наслідку реалізації ризику-рішення	соціальні, політичні, екологічні, демографічні
Рівень зовнішніх факторів ризику	міжнародний, макроекономічний, регіональний
Ринковий чинник ризику	конкурентний, кон'юктурний, ціновий, комунікаційний
Ринки чинників виробництва, як джерело ризику	людських ресурсів, інформаційних, фінансових ресурсів, матеріальних ресурсів
Засобу впливу ризику	цільовий, стратегічний, тимчасовий, тактичний прогнозований, планований, концептуальний мотиваційний, стимулюючий, структурний
Характер прояву ризику	суб'єктивний, об'єктивний, неправомірний, (правомірний), невинуватий, (винуватий), криміногенний
Метод (методологія) вимірювання ризику	експертний, економіко-математичний, дисконтування, статистичний, інтуїтивний

- соціальні (погіршення матеріальної забезпеченості населення; ріст захворюваності і смертності населення; негативна демографічна ситуація; зниження рівня освіченості населення);

- екологічні (забруднення навколишнього середовища; вирубка лісів);

- політичні (зміна економічної політики; загроза національних конфліктів; мораторії і торговельні ембарго) [4, с.35].

Серед ризиків, що найбільш стійко повторюються в діяльності підприємства, слід зазначити: ризик нестійкої політичної і економічної ситуації; ризик зниження економічного потенціалу; ризик зниження наукового й інноваційного потенціалу; ризик втрати кадрового потенціалу; ризик майнових збитків; ризик втрати престижу підприємства; ризик втрати доходів через не правові дії третіх осіб; ризик зміни вартості факторів виробництва; ризик зниження якості продукції і послуг; ризик зміни зовнішньоекономічних чинників [5, с.70].

Крім того, варто всі вище перераховані ризики розділити на дві великі групи - ризики підприємства або економічні ризики та ризики управління організацією або управлінські ризики.

Під ризиком економічним ризиком слід розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими, і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проєктів. Ризик є загрозою того, що підприємство понесе втрати у вигляді додаткових витрат понад передбачених прогнозом, програмою дій, або одержить доходи нижче тих, на які воно розраховувало [6, с.19].

Найбільш характерною ознакою класифікації ризиків є їх розподіл залежно від результату на групи - чисті та спекулятивні ризики [3, с.13].

Чисті ризики означають можливість одержання негативного або нульового результату. До цих ризиків належать: природні, екологічні, політичні, транспортні і комерційні (майнові, виробничі, торговельні).

Сутність спекулятивних ризиків проявляється в можливості одержання як позитивного, так і негативного результату. До цих ризиків належать фінансові ризики, що є частиною комерційних ризиків.

До природних ризиків належать ризики, пов'язані з проявом стихійних сил природи: землетрус, повінь, буря, пожежа, епідемія і т.п.

Екологічні ризики - це ризики, пов'язані з забрудненням навколишнього середовища.

Політичні ризики пов'язані з політичною ситуацією в країні і діяльністю держави. Політичні ризики виникають при порушенні умов виробничо-торгового процесу з причин, що безпосередньо не залежать від суб'єкта господарювання.

Транспортні ризики - це ризики, пов'язані з перевезеннями вантажів транспортом: автомобільним, морським, річковим, залізничним, повітряним.

Комерційні ризики - це небезпека втрат у процесі фінансово-господарської діяльності. Вони означають невизначеність результатів від конкретної комерційної справи [7, с.33].

Фінансові ризики пов'язані з імовірністю втрат фінансових ресурсів і характерні для фінансових установ, проте є приклади виникнення таких ризиків і в діяльності інших видів підприємств. Фінансові ризики поділяються на два види: ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей, і ризики, пов'язані з вкладенням капіталу (інвестиційні) [1, с.14].

До ризиків, пов'язаних з купівельною спроможністю грошей, належать такі різновиди: інфляційні і дефляційні, валютні, ризики ліквідності.

Інфляція означає знецінювання грошей і, як наслідок, зростання цін. Дефляція - це процес, зворотній інфляції, що проявляється у зниженні цін і відповідно у збільшенні купівельної спроможності грошей. Інфляційний ризик - це ризик того, що при зростанні інфляції одержані грошові доходи знецінюються з погляду реальної купівельної спроможності швидше, ніж зростають. За таких умов підприємець несе реальні втрати.

Дефляційний ризик - це ризик того, що при зростанні дефляції відбувається падіння рівня цін, погіршуються економічні умови підприємництва і знижуються доходи.

Валютні ризики представляють з себе небезпеку валютних втрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї іноземної валюти щодо іншої, при проведенні зовнішньоекономічних, кредитних і інших валютних операцій.

Ризики ліквідності - це ризики, пов'язані з можливістю втрат при реалізації цінних паперів або інших товарів через зміну споживчої вартості.

Інвестиційні ризики (ризики пов'язані з вкладенням капіталу) містять у собі наступні підвиди ризиків: ризик втраченої вигоди, ризик зниження прибутковості, ризик прямих фінансових втрат [2, с.86-87].

Ризик втраченої вигоди - це ризик настання непрямого (побічного) фінансового збитку (неодержаний прибуток) у результаті нездійснення певного заходу (наприклад, страхування, хеджування, інвестування і т.п.).

Ризик зниження прибутковості може виникнути в результаті зменшення розміру відсотків і дивідендів по портфельних інвестиціях, по внесках і кредитах Ризик зниження прибутковості включає наступні різновиди: відсоткові ризики і кредитні ризики.

До відсоткових ризиків належить небезпека втрат комерційними банками, кредитними установами, інвестиційними інститутами, що можуть виникнути в результаті підвищення відсоткових ставок, які вони виплачують по залучених коштах, над ставками по наданих кредитах. До відсоткових ризиків належать також ризики втрат, що можуть понести інвестори в зв'язку зі зміною дивідендів по акціях, відсоткових ставок на ринку по облігаціях, сертифікатах та інших цінних паперах.

Кредитний ризик - небезпека несплати позичальником основного боргу і відсотків, що приєднуються кредитору. До кредитного ризику належить також ризик такої події, при якій емітент, що випустив боргові цінні папери, виявляється неспроможним виплачувати відсотки по них чи основній сумі боргу. Кредитний ризик може включати наступні різновиди: біржовий ризик, селективний ризик, ризик банкрутства.

Ризик банкрутства являє собою небезпеку в результаті невірної вибору вкладення капіталу, повної втрати підприємцем власного капіталу і нездатності його розрахуватися за взятими на себе зобов'язаннями [7, с. 124].

До управлінських (організаційних) ризиків відносимо ризики, пов'язані з помилками менеджменту, співробітників; проблемами системи внутрішнього контролю, розробленими правилами робіт і ін., тобто ризики, пов'язані з внутрішньою організацією роботи підприємства та здійсненням як основних, так і специфічних функцій управління ним [1, с. 23].

Згідно класичної теорії менеджменту в будь-якій організації існує чотири види ресурсів: фінансові, матеріально-технічні, людські й інформаційні. Найпростіше управляти матеріально-технічними ресурсами, тому що вони не дають і не вимагають зворотного зв'язку (виробниче обладнання або комп'ютер не скажуть керівнику компанії про те, що їм не підходить приміщення, у якому вони працюють) [9, с.54].

Найбільш відомим управлінськими ризиками є ризики управління людськими ресурсами підприємства, які пов'язані, в першу чергу, з недостатністю кваліфікації персоналу, який закріплений за цими ресурсами, відсутністю достатніх знань з питань планування цих ресурсів, організації діяльності людей, системи делегування повноважень, створення достатніх умов для нормальної діяльності людей, відсутністю дієвої системи контролю на підприємстві, і крім того ці види ризиків тісним чином переплітаються з розглянутими вище підприємницькими ризиками. Адже для багатьох з них причинами виникнення є саме відсутність чіткої системи управління. Якщо говорити про ці види управлінських ризиків, то найбільш характерними і найскладнішими з точки зору управління є ризики пов'язані з управлінням людськими ресурсами. Розглядаю-

чи процес управління підприємством, можна розділити види ризиків у роботі з персоналом на три групи: при наймі на (вхід) підприємство, при роботі на підприємстві та при звільненні людей (на виході) з підприємства [9, с.91]. Отже, запропоновані підходи вчених до класифікації видів ризиків дали змогу запропонувати узагальнену класифікацію ризиків підприємства (рис. 1).

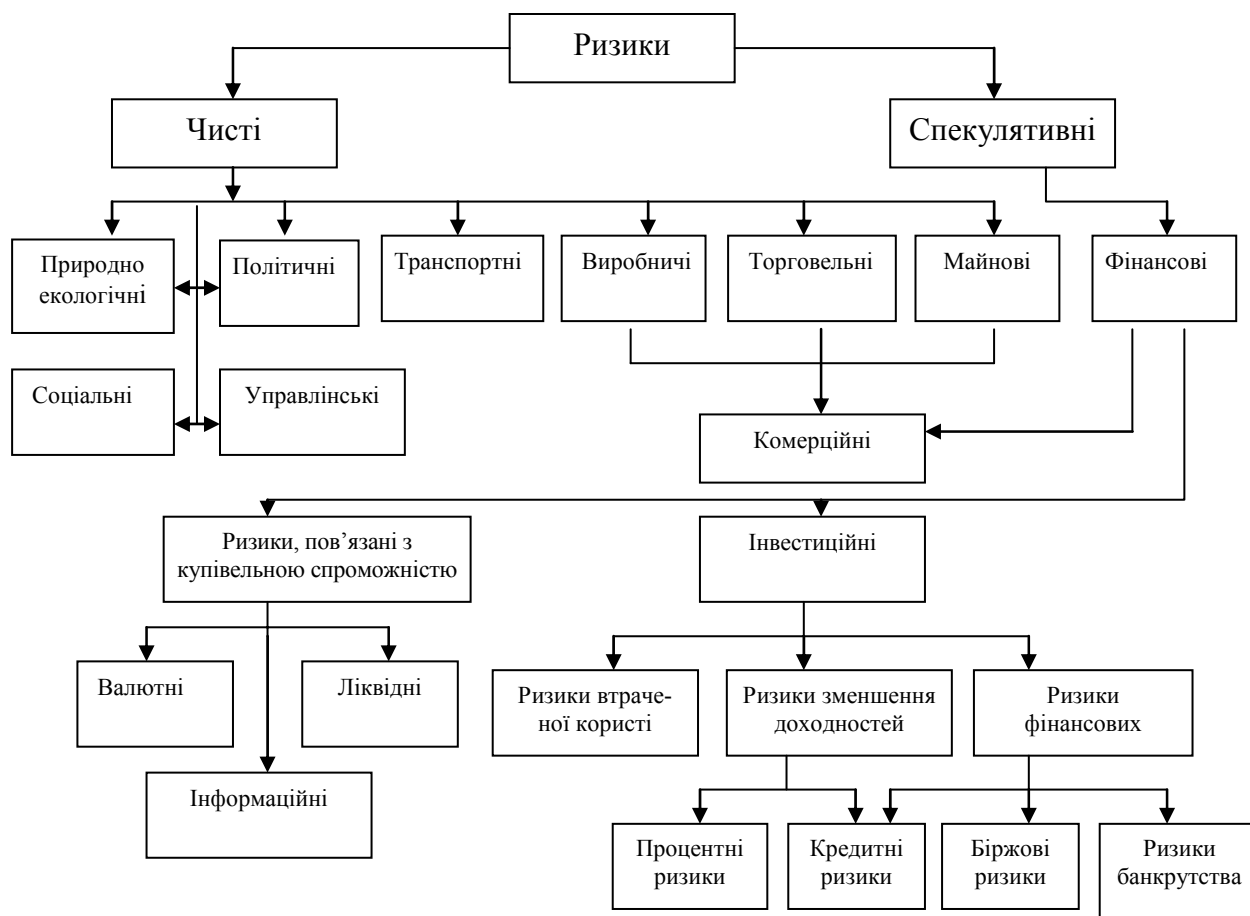

Рис. 1. Узагальнена класифікація ризиків підприємства

Класифікацію ризиків можна продовжувати до нескінченності, але постійний притік інформації, відчуття у керівників підприємств обізнаності у певних моментах ведення бізнесу та бажання самовдосконалення, яке базується на аналізі чужих помилок, допомагає уникненню та подоланню значної кількості наслідків, оскільки найголовнішим є не визнання існування ризиків чи вміння їх класифікувати, а вміння передбачати та реагувати на ризики з найменшими затратами, тобто вміння управляти ризиками.

Висновки. Визначившись із основними класифікаційними ознаками видів ризиків, варто зазначити, що всі ризики можуть впливати на діяльність вітчизняних підприємств, проте якщо знати їх види та причини виникнення, то керівництву підприємства легше буде їх ідентифікувати і знайти відповідні методи управління ними.

Список використаних джерел:

- 1.Абалкина И. Л. Управление риском в индустриальном обществе: Безопасность человека // Труды Вольного экономического общества России. М., 2011. – С. 12 – 25.
- 2.Бондаренко Л.А. Побудова системи ризик-менеджменту в комерційному банку // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 85-93.

3. Брижаний В.В. Ризик як складова підприємницької діяльності // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 199: В 4 т. Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2012. С. 456 – 460.

4. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навчальний посібник./ В.В.Вітлінський, П.І.Верченко. Київ: КНЕУ, 2007. - 292 с.

5. Вітлінський В.В. Економічний ризик та методи його вимірювання: Підручник / В.В.Вітлінський, С.І. Наконечний, О.Д. Шарапов. - К.: КНЕУ, 2009. - 354 с.

6. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: пособие / В.М.Гранатуров. - Москва: "Дело и Сервис", 2008. - 112 с.

7. Зозульов О. Сучасні проблеми ризик-менеджменту українських підприємств / О. Зозульов // Економіка України. - 6/2009. – №6. - С.41-46.

8. Лапуста М. Г., Шаршукова Л. Г. Риски в предпринимательской деятельности: Учебное пособие / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. - М.: ИНФРА-М, 2011. - 224 с.

9. Черкасов В.В. Проблемы риска в управленческой деятельности: Учебное пособие / В.В.Черкасов. - Москва, Киев: "Рефл-бук", "Ваклер", 2008. - 288 с.

Рецензент – д.е.н., професор Маркіна І.А.

УДК 330.101.542:658

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК З УРАХУВАННЯМ ПОПИТУ СПОЖИВАЧІВ

Гофман М. О., к.е.н.

Університет економіки та права «КРОК»

Сучасні нестабільні умови господарювання вимагають застосувати нові методи управління господарською діяльністю для підвищення ефективності виробництва. Ефективність діяльності підприємств прямопропорційно залежить від оптимізації випуску продукції лише за допомогою попереднього визначення попиту. Розглянуто структуру управління підприємством, яка вчасно забезпечує підприємство необхідною інформацією про ступінь задоволення попиту споживачів у відповідному товарі, а також можливості підприємства щодо забезпечення ринку. Виявлено, що послуги консультативного центру є важливим інструментом реалізації політики щодо розвитку підприємств АПК. Доведено, що інформаційно-аналітична підсистема є ланцюгом, який поєднує інфраструктуру аграрного ринку, виробничі та агросервісні формування, створює умови для задоволення попиту споживачів та забезпечення прибутковості діяльності підприємства.

Current volatile economic conditions require new methods to apply economic management to improve efficiency. The efficiency of enterprises directly proportional depends on the optimization of output only by first determining demand. The structure of enterprise management, which provides businesses need timely information about the degree of satisfaction of consumer demand in the relevant product, as well as opportunities to provide enterprise market. We found that the Counseling Center services are an important tool for implementing policy in developing agricultural enterprises. It's proved that the information-analytical subsystem is a circuit that combines infrastructure, agricultural market, production and agro service formation, creating conditions to meet the demand of consumers and ensure the profitability of the company.

Постановка проблеми. Беззбиткові та конкурентоспроможні агропромислові підприємства функціонуватимуть за умови відповідності механізму, форм та методів економічного управління потребам сучасного стану економіки та споживачів, а також потребам розвитку на перспективу. Головною характеристикою ефективних підприємств є збут виготовленої продукції, а оскільки потреби та смаки споживачів змінюються, то підприємству необхідно своєчасно реагувати на зміни попиту споживачів [6].